

การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง : ศึกษากรณี
เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา

นางสาวกนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต

สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2543

ISBN 974-13-0087-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE MANAGEMENT OF SOCIAL CAPITAL IN URBAN COMMUNITIES : A CASE STUDY OF
BANG SUE PATTANA SAVINGS GROUP NETWORK

Miss Kanokrat Kittiwat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Sociology
Department of Sociology and Anthropology
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Academic Year 2000
ISBN 974-974-13-0087-5

นางสาวกนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์ : การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง:ศึกษากรณีเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา (THE MANAGEMENT OF SOCIAL CAPITAL IN URBAN COMMUNITIES : A CASE STUDY OF BANG SUE PATTANA SAVINGS GROUP NETWORK) อาจารย์ที่ปรึกษา:รองศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์ ; 183 หน้า
ISBN 974-13-0087-5

งานศึกษาวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมของชุมชนเมือง ในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ โดยได้ทำการศึกษาผ่านโครงการเพื่อการลงทุนทางสังคม ในด้านการส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชน เนื่องจากกลุ่มคนจนเมืองเหล่านี้มักเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและหลุดลอดตาข่ายสวัสดิการภาครัฐเสมอมา โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้ 1. เพื่อศึกษาทุนทางสังคมในมิติของความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนแออัด การผูกโยงกันด้วยความสัมพันธ์และพื้นฐานความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการทำกิจกรรมร่วมกัน 2. เพื่อศึกษากระบวนการทำงานในรูปองค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนภายใต้กิจกรรมการลงทุนเพื่อสังคมว่านำไปสู่การเพิ่มทุนทาง 3. เพื่อศึกษาลักษณะของทุนทางสังคมนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ในการศึกษาได้ใช้แนวคิด 3 แนวคิด คือ 1. แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม 2. แนวคิดเรื่องชุมชนเข้มแข็ง และ 3. แนวคิดเรื่องเครือข่ายสังคม โดยเลือกศึกษากรณีเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของกลุ่มออมทรัพย์จำนวน 14 กลุ่ม จากนั้นเลือกศึกษาเจาะลึกเพียง 1 ชุมชน คือ ชุมชนพระรามหก

ผลการศึกษา พบว่า การมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ที่สมาชิกมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนต่อกันนั้น นับเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญของชาวชุมชนเมือง โดยผ่านการตอบแทน และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ตลอดทั้งกระบวนการเกื้อกูลกันและกัน ด้วยความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้พวกเขามีชีวิตอยู่รอดได้ในสภาวะที่ฝืดเคือง นอกจากนี้การมีค่านิยมร่วมกันในเรื่องการมีเครดิตที่ดีหรือการเป็นผู้นำเชื่อถือนั้น มีส่วนอย่างสำคัญในการเกื้อหนุนกองทุนสวัสดิการในชุมชน สำหรับการศึกษาระบบการทำงานระดับองค์กรเครือข่าย พบว่า วิธีการดังกล่าวไม่ได้ทำให้เกิดเฉพาะผลด้านบวกในความหมายของการเพิ่มทุนทางสังคม หรือทำให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นขึ้นเท่านั้น หากแต่การเกิดกระบวนการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน อาจเกิดผลด้านลบต่อองค์กรหรือต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกได้เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งกลุ่มพวกพ้อง หรือความหวาดระแวงระหว่างสมาชิก ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือเป็นข้อจำกัดในการพัฒนากลุ่มที่จะต้องให้ความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากมีผลอย่างสำคัญในการพัฒนาองค์กรชาวบ้านให้เติบโตและเข้มแข็งต่อไป

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สาขาวิชา สังคมวิทยา

ปีการศึกษา 2543

ลายมือชื่อนิสิต. กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา. อ.อมรา พงศาพิชญ์

4181102924 : MAJOR SOCIOLOGY

KEY WORD : SOCIAL CAPITAL , SOCIAL NETWORK , URBAN COMMUNITTES

KANOKRAT KITTIWIWAT : THE MANAGEMENT OF SOCIAL CAPITAL IN URBAN COMMUNITIES: A CASE STUDY OF BANG SUE PATTANA SAVINGS GROUP NETWORK.
THESIS ADVISOR : ASSOCIATE . PROF . AMARA PONGSAPICH, Ph.D. 183 pp.
ISBN 974-13-0087-5

This research aims at studying social impact of the economic crisis in terms of social capital in urban communities through Social Investment Fund (SIF) : Menu 5 emergency community welfare for the vulnerable groups. The poor in urban communities usually lack opportunities and do not have access to government welfare programs. The objectives of the research are : 1. To study effects of social capital in the form of people's relation in slums and mutual help in community activities among people . 2. To study community organization and community network and how SIF leads to the increase of social capital . 3 To study the characteristics of social capital that brings about community empowerment.

Three main concepts of the research are : 1. social capital 2. community empowerment and 3. social network. A case study of Bang Sue Pattana Savings Group Network, formed by 14 saving groups, is chosen for the study and Rama VI Community is selected as case study.

Research findings indicate that social network is composed of pluralistic relationship among community members. These relationship are essential social capital for members in urban communities which can be seen in exchange in mutual system . With this type of relationship, community members can survive crisis. Moreover, since community members value good credits and trust , these values function in supporting welfare funds in the community. At the network level, while cooperation among members can be observed as positive impact , factions and conflicts are seen as negative impact.

Department Sociology and Anthropology

Field of study Sociology

Academic year 2000

Student's signature.....

Advisor's signature.....

Kanokrat Kittiwat
Amara Pongsapich

กิตติกรรมประกาศ

งานศึกษาวิจัยชิ้นนี้ นับเป็นการก้าวเดินออกจากห้องสี่เหลี่ยมก้าวแรกของผู้ศึกษา ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญมาก เพราะตลอดระยะเวลาแห่งการเดินทางผู้ศึกษาได้เรียนรู้หลายสิ่งหลายอย่าง ได้เห็นถึงข้อจำกัดของตนเอง เมื่อต้องเผชิญกับปรากฏการณ์จริงที่ไม่เคยมีในห้องเรียน ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณทุกท่านที่ล้วนแต่มีส่วนอย่างสำคัญต่อการต่อเติมกลมเกลียวให้งานชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

อันดับแรกผู้ศึกษารู้สึกได้ถึงความเมตตาอันยิ่งใหญ่ของคณะกรรมการทั้ง 3 ท่าน ที่กรุณาเปิดพื้นที่ให้ผู้ศึกษาได้ยื่นอยู่ได้ ณ ที่แห่งนี้ รศ.ดร.อมรา พงศาพิชญ์ อาจารย์ผู้เปิดกว้างและให้โอกาส พร้อมทั้งเป็นแม่แบบแห่งการเรียนรู้ที่ไม่มีวันสิ้นสุด รศ.สุรัชย์ หวันแก้ว อาจารย์ผู้หยิบยื่นอาวุธทางปัญญาที่เฉียบแหลม แต่ด้วยความอ่อนน้อมของศิษย์ ที่ใช้เป็นบ้าง ทิ่มแทงตัวเองบ้าง รศ.ดร.ปรีชา คุณินทรพันธุ์ อาจารย์คอยถามไถ่ ให้กำลังใจ พร้อมทั้งให้คำแนะนำทำให้งานศึกษาชิ้นนี้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

ที่สำคัญงานนี้คงเป็นรูปเป็นร่างไม่ได้ หากว่า ปราศจากคำแนะนำที่มีประโยชน์อย่างยิ่งจากบุคคลหลายส่วน พี่ว๊าย พี่อาลี พี่ๆ พนม. ที่กรุณาถ่ายทอดประสบการณ์อันมีคุณค่ายิ่ง ที่ผู้ศึกษายังไม่มีโอกาสได้สัมผัส พี่จอย พี่น้อย จากมูลนิธิพัฒนาชุมชนเมือง ผู้ที่มีส่วนอย่างมากในการเปิดหูเปิดตาให้ผู้ศึกษารู้จักกับการทำงานกับเครือข่ายชุมชนเมือง รวมถึงคณะกรรมการเครือข่ายบางซื่อ หลายท่านให้ความกรุณาอย่างสูงกับผู้ศึกษา ที่นอกจากจะให้ความร่วมมืออย่างดีตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูลแล้ว ทุกครั้งที่เข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายผู้ศึกษามักได้รับการชักชวนให้ร่วมทานข้าวเสมอ ความมีน้ำใจเช่นนี้สามารถสัมผัสได้เช่นเดียวกันในชุมชนพระรามหก ผู้ศึกษาขอขอบคุณอย่างมากต่อการให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นกันเอง ของพี่สุเทพ และพี่ปิ๊ ประธานและกรรมการชุมชนพระรามหก ตลอดทั้งชาวบ้านทุกท่านที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อการพูดคุยที่เป็นประโยชน์ต่องานศึกษาชิ้นนี้อย่างยิ่ง

นอกจากนี้ยังมีพี่ๆ สถาบันวิจัยสังคมจุฬาฯ ทุกคน ที่คอยเอาใจช่วย โดยเฉพาะ พี่ยุ ที่ปรึกษาด้านคอมพิวเตอร์ชั้นเยี่ยม รวมทั้ง แอ้ม น้องหนู ไร่ ตอย พี่วี เพื่อนผู้ร่วมปรับทุกข์ ทำให้บรรยากาศการศึกษามีเงียบเหงาจนเกินไปนัก

สุดท้าย ส่วนที่มีความสำคัญมากที่สุด และทำให้ผู้ศึกษามีแรงใจในการเผชิญกับโลกใบนี้ ขอขอบคุณอย่างที่สุดกับพลังความรักอันยิ่งใหญ่ของ แด่ แม่ ไบ้ เจ๊นก และพี่ๆ ทุกคน ที่ทำให้ผู้ศึกษามีวันนี้ หากว่าในงานศึกษาชิ้นเล็ก ๆ นี้ จะพอจะมีประโยชน์อยู่บ้าง ขอมอบความดีนั้นให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน หากเป็นข้อบกพร่องผู้ศึกษาขอรับผิดชอบเพียงผู้เดียว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช-ซ
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ	1
1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
3. สมมุติฐานการวิจัย.....	8
4. ขอบเขตการศึกษา.....	9
5. ประโยชน์ที่จะได้รับ.....	10
6. กรอบการศึกษาเรื่องทุนทางสังคม.....	10
7. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
8. ระเบียบวิธีวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	23
2 แนวคิดในการศึกษา	25
1. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในสังคม.....	25
1.1 แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมในมิติของความสัมพันธ์ทางสังคม.....	25
1.2 แนวคิดว่าด้วยเรื่องชุมชนเข้มแข็ง.....	33
1.3 แนวคิดเรื่องเครือข่ายสังคม.....	40
2. กองทุนที่เกี่ยวข้อง.....	47
2.1 กองทุนพัฒนาคนจนเมือง : สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง.....	48
2.2 เงินกู้มีयाชวา หรือ มีयाชวาแพลน	51
2.3 กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม.....	53
3 การบริหารจัดการในระดับเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา	57
1. ความเป็นมาและโครงสร้างการดำเนินงาน.....	57

	๗
2. กิจกรรมและความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	61
3. การจัดการกองทุนเพื่อสังคม โครงการสวัสดิการชุมชน.....	65
4. บทบาทและกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายในการจัดการ กองทุนเพื่อสังคม.....	75
4 ลักษณะทั่วไปของชุมชนพระรามหก.....	82
1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนพระรามหก.....	82
2. การก่อตั้งชุมชนและผู้นำชุมชน.....	85
3. ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของชุมชน.....	87
4. การประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ของชาวชุมชน.....	92
5. กลุ่มต่างๆในชุมชน.....	96
6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	97
7. ลักษณะทางกายภาพของชุมชน.....	105
5 การจัดการกองทุนสวัสดิการในชุมชนพระรามหก.....	112
1. กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน.....	112
2. กองทุนสวัสดิการของชุมชน(SIF เมนู 5).....	114
2.1 กองทุนสวัสดิการการศึกษา.....	116
2.2 กองทุนสวัสดิการอาชีพ.....	120
2.3 กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ.....	123
3. บทบาทหน้าที่ของกองทุนเพื่อสังคม(SIF เมนู 5)ที่มีต่อชุมชน.....	126
4. ความสัมพันธ์ทางสังคมและกลไกเชิงเศรษฐกิจของชาวชุมชน.....	134
5. เครือข่ายความสัมพันธ์ในชุมชน.....	148
6 บทสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	156
1. ทูทางสังคมในชุมชนเมือง.....	156
2. การประเมินความเข้มแข็งในการบริหารจัดการระดับองค์กรเครือข่าย...	158
3. อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	172
รายการอ้างอิง.....	178
ประวัติผู้วิจัย.....	183

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1. แสดงลักษณะชุมชนในเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา.....	59
ตารางที่ 2. จำนวนงบประมาณในโครงการสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายบางซื่อพัฒนา.....	69
ตารางที่ 3. จำนวนผู้ได้รับประโยชน์ในชุมชนต่างๆโดยแตกตามประเภทกองทุน.....	74
ตารางที่ 4. ประเภทของกองทุน และจำนวนผู้ได้รับทุนสวัสดิการประเภทต่างๆของ ชุมชนพระรามหกเปรียบเทียบกับจำนวนทั้งหมดของเครือข่าย.....	116
ตารางที่ 5. การแบ่งประเภทและอัตราการกู้ยืมกองทุนการศึกษาในชุมชนพระรามหก.....	117
ตารางที่ 6. จำนวนและลักษณะทางครอบครัวของผู้ที่ได้รับสวัสดิการการศึกษา ประเภทให้เปล่า.....	118
ตารางที่ 7. ลักษณะของการจัดการที่ดี และลักษณะเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง.....	160
ตารางที่ 8. เกณฑ์พิจารณาองค์กรเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง.....	162

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1. กรอบการศึกษาทุนทางสังคม.....	16
ภาพที่ 2. โครงสร้างการดำเนินงานเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา.....	60
ภาพที่ 3. ลำดับขั้นตอนการดำเนินการของกองทุนสวัสดิการชุมชนของเครือข่าย บางซื่อพัฒนา.....	81
ภาพที่ 4. แผนที่ชุมชนพระรามหก.....	104
ภาพที่ 5. ทางเข้าด้านหน้าชุมชนพระรามหก.....	105
ภาพที่ 6. ทางเข้าด้านข้างชุมชนพระรามหก.....	105
ภาพที่ 7. ศูนย์เด็กและห้องสมุดเดิมก่อนจะมีการสร้างทางรถไฟ.....	106
ภาพที่ 8. สนามเด็กเล่นและลานกีฬาบริเวณใต้สะพานหน้าชุมชน.....	106
ภาพที่ 9. บ้านเรือนของชาวชุมชนบริเวณด้านหน้า(กลุ่มผู้มาอยู่ใหม่).....	107
ภาพที่ 10. ทางเดินบริเวณด้านหน้าชุมชน	107
ภาพที่ 11. สภาพบ้านเรือนภายในชุมชน.....	108
ภาพที่ 12. ชาวชุมชนมักใช้แคร่หน้าบ้านเป็นที่ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างเพื่อนบ้าน.....	108
ภาพที่ 13. ลานกิจกรรมบริเวณหน้าบ้านประธานชุมชน.....	109
ภาพที่ 14. ร้านค้าภายในชุมชน.....	109
ภาพที่ 15. ด้านในสุดของชุมชนที่ยังคงมีลักษณะของสวน.....	110
ภาพที่ 16. บ้านเรือนของชาวชุมชนรุ่นแรกที่เข้ามาอยู่.....	110
ภาพที่ 17. ศาลเจ้าพ่อพระรามหกที่เคารพสักการะของชาวชุมชน.....	111
ภาพที่ 18. สภาพบ้านเรือนของชาวชุมชนพระรามหกถ่ายจากบนรางรถไฟ	111
ภาพที่ 19. ภาพแสดงเครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิกชุมชนพระรามหก.....	148